

УДК 784.3

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-3>

Ганна ДЖУЛАЙ

кандидат філософських наук, Заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри сольного співу, Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової, вул. Новосельського, 63, м. Одеса, Україна, 65023

ORCID: 0000-0003-4928-0261

Бібліографічний опис статті: Джулай, Г. (2024). Жанрово-стильові та духовно-сміслові аспекти вокального циклу Б. Бріттена «Сім сонетів Мікеланджело». *Fine Art and Culture Studies*, 5, 19–24, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-3>

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ТА ДУХОВНО-СМІСЛОВІ АСПЕКТИ ВОКАЛЬНОГО ЦИКЛУ Б. БРІТТЕНА «СІМ СОНЕТІВ МІКЕЛАНДЖЕЛО»

У дослідженні узагальнено поетико-інтонаційну та жанрово-стильову специфіку вокального циклу Б. Бріттена «Сім сонетів Мікеланджело» в контексті традицій «англійського музичного відродження».

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційної унікальності циклу «Сім сонетів Мікеланджело» Б. Бріттена в річці жанрово-стильових настанов англійської музики першої половини ХХ століття.

Методологія роботи має комплексний характер і базується на поєднанні засад історико-типологічного, міждисциплінарного, герменевтичного та жанрово-стилістичного методів дослідження.

Наукова новизна роботи визначена її аналітичним ракурсом, що враховує не тільки новаційність підходу Б. Бріттена у відтворенні образно-сміслових констант поезії Мікеланджело, але й його вписаність у жанрово-стильові нормативи англійського музичного мистецтва першої половини ХХ століття.

Висновки. Цикл Б. Бріттена «Сім сонетів Мікеланджело», створений у 1940 році, є одним з видатних зразків цього жанру не тільки в творчості композитора, але й у камерно-вокальній музиці ХХ століття в цілому. Звернення до поезії Мікеланджело виявляє не тільки інтерес автора до ренесансної поезії, але й до «вічних» тем, що підіймаються в циклі. Серед таких прагнення до «Прекрасного», «Гармонії», «Досконалості», що доповнюються темами «Дружби» та духовного розуміння сутності «Краси». Інтонаційна мова даного вокального циклу Б. Бріттена формувалася на перетині, з одного боку, традицій італійського *bel canto*, з іншого – під впливом стильових настанов творчості К. Дебюссі та М. Равеля. Разом з тим, стримано-піднесений емоційний тонус твору Б. Бріттена, що сходить до неоплатонічної ренесансної поезії Мікеланджело, виявляє також неокласичні риси його стилю, позначені перш за все, в граничній простоті музичного вираження та в апелюванні до тональних принципів мислення, що обумовлено не тільки естетичними настановами творчості Б. Бріттена, але й стильовими перевагами англійської музичної культури першої половини ХХ століття.

Ключові слова: вокальний цикл, вокальна творчість Б. Бріттена, англійська музична культура, жанр, стиль, неокласицизм, сонети Мікеланджело.

Anna DZHULAY

Candidate of Philosophy, Honored Artist of Ukraine, professor of solo singing, Odessa National Music Academy named after A. V. Nezhdanova, 63, Novoselskogo Str., Odessa, Ukraine, 65023

ORCID: 0000-0003-49280261

To cite this article: Dzhulay, A. (2024). Zhanrovo-styl'ovi ta dukhovno-smislovi aspekty vokal'noho tsyklu B. Brittena «Sim sonetiv Mikelandzhelo» [Genre-style and spiritual-meaning aspects of B. Britten's vocal cycle "Seven sonnets of Michelangelo"]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 19–24, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-3>

GENRE-STYLE AND SPIRITUAL-MEANING ASPECTS OF B. BRITTEN'S VOCAL CYCLE «SEVEN SONNETS OF MICHELANGELO»

The research summarizes the poetic-intonational and genre-stylistic specifics of B.'s vocal cycle. Britten's «Michelangelo's Seven Sonnets» in the context of the traditions of the «English musical revival».

The purpose of the work is to reveal the poetic and intonation uniqueness of the cycle «Michelangelo's Seven Sonnets» by B. Britten in the stream of genre and style guidelines of English music of the first half of the 20th century.

The methodology of the work has a complex nature and is based on a combination of the principles of historical-typological, interdisciplinary, hermeneutic and genre-stylistic research methods.

The scientific novelty of the work is determined by its analytical perspective, which takes into account not only the innovativeness of B's approach. Britten in the reproduction of figurative and semantic constants of Michelangelo's poetry, but also his inclusion in the genre and style norms of the English musical art of the first half of the 20th century.

Conclusions. Cycle B. Britten's «Michelangelo's Seven Sonnets», created in 1940, is one of the outstanding examples of this genre not only in the composer's work, but also in chamber and vocal music of the 20th century as a whole. Turning to the poetry of Michelangelo reveals not only the author's interest in Renaissance poetry, but also in the «eternal» themes raised in the cycle. Among such aspirations are «Beautiful», «Harmony», «Perfection», complemented by the themes of «Friendship» and spiritual understanding of the essence of «Beauty». The intonation language of this vocal cycle B. Britten was formed at the intersection, on the one hand, of the traditions of Italian bel canto, and on the other hand, under the influence of the stylistic guidelines of the work of K. Debussy and M. Ravel. At the same time, the restrained and sublime emotional tone of the work of B. Britten, who went back to the Neoplatonic Renaissance poetry of Michelangelo, also reveals the neoclassical features of his style, marked above all in the extreme simplicity of musical expression and in the appeal to tonal principles of thinking, which is determined not only by the aesthetic guidelines of B. Britten, but also the stylistic preferences of the English musical culture of the first half of the 20th century.

Key words: vocal cycle, vocal creativity of B. Britten, English musical culture, genre, style, neoclassicism, Michelangelo's sonnets.

Актуальність теми. Творчість Б. Бріттена належить до числа найзначніших явищ європейської музичної культури ХХ століття. Видатний англійський композитор, диригент, громадський діяч, музикант-просвітник всією своєю творчістю сприяв виходу англійської музичної культури на рівень однієї з провідних серед континентальних країн. Його творчість охоплює практично всі відомі у ХХ столітті музичні жанри, в тому числі й вокальний цикл. «Сім сонетів Мікеланджело» є одним з видатних зразків в цій сфері. Затребуваний у сучасній камерно-вокальній практиці, він і нині потребує, як і вся творчість Б. Бріттена, фундаментальних узагальнень музикознавчого та мистецтвознавчого порядку, що й обумовлює актуальність теми представленої статті.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняному музикознавстві бібліографія, присвячена життю та творчості композитора, не є численною. Вона представлена рядом статей в учбових посібниках та періодичних виданнях. Останні десятиліття відзначені появою публікацій, присвячених творчості класика англійської музики. Серед таких виділяємо дисертацію та супутні статті українських музикознавців Я. Снітко (2017; 2018), В. Криштофович (2014), І. Ягодзинської (2012), звернені до камерно-інструментальної музики композитора та поезики його музичного театру. Вокальні цикли Б. Бріттена складають предмет аналітичних узагальнень в одному з підрозділів дисертації Л. Горелік (2006). Більш детальна інформація про творчість композитора представлена в фундаментальних англомовних монографіях J. Bridcut (2012), С. Humphrey (1993), G. John-

son (2017), М. Kennedy (1993), D. Mitchell, Н. Keller (1972), N. Powell (2013), R. Stewart (2002), White Eric Walter (1970), де підсумовано інформацію щодо інтонаційних, жанрово-стильових аспектів творчості видатного англійського композитора. Проте багатогранність та духовно-сміслова глибина творчості Б. Бріттена, зокрема його вокальних циклів і, перш за все, «Семи сонетів Мікеланджело», що виявляє оригінальний перетин традицій англійської музики ХХ століття та італійської ренесансної поезії Мікеланджело і нині потребує узагальнень музикознавчого та культурологічного порядку.

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційної унікальності циклу «Сім сонетів Мікеланджело» Б. Бріттена в річищі жанрово-стильових настанов англійської музики першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Специфіка буття камерно-вокальної традиції в європейській музично-історичній практиці різних епох невіддільна від універсальних за своєю сутністю феноменів циклу і циклічності, що охоплюють найрізноманітніші сфери людського буття. Етимологія слова «цикл» сходить до грецького «κυκλος», що буквально означає «коло». В риторичній традиції дане поняття співвідноситься з сутністю сакрального світу та Богом, що й визначає його смислово багатогранність [див. про це детальніше: Горелік, 2006].

Камерний вокальний цикл як дітище романтизму реалізувався на ґрунті музично-поетичного синтезу, репрезентуючи при цьому дещо інший тип циклізації, суттєво відмінний від

сформованих на тлі традицій віденського музичного класицизму форм та жанрів. На думку Л. Горелік, «вокальний цикл не запрограмований на конкретне число розділів, оскільки визначальною якістю жанру стає наявність “над-ідеї”, концептуальності, які можуть бути реалізовані різною кількістю частин (“зчеплених думок”). Кожна з пісень циклу, що відображає якимось “одномоментне” почуття-образ, в межах циклу стає важливою складовою частиною більш масштабного цілого, що фіксує через світосприйняття автора (або авторів – поета і композитора) уявлення про *життєвий шлях людини* в буттєво-сутнісному і побутово-життєвому проявах. Сказане узгоджується і зі згадуваною вище семантикою слова “цикл”, що етимологічно співвідноситься з “колом” як уособленням “Бога”, “Космосу” та втілює “Життя Серця, Духу, Душі”, найбільш повно і ємно реалізованих в епоху романтизму саме засобами камерного вокалу» (Горелік, 2020, с. 11–12).

Позначені типологічні та духовно-змістовні риси камерно-вокального циклу вельми показові й для творчості Б. Бріттена. Композитор звертався до цього жанру протягом всієї своєї творчої біографії, створивши більш двадцяти вокальних циклів, що хронологічно охоплюють період від 30-х років ХХ століття до середини 70-х (див. про це докладніше: Johnson, 2017).

Творчий шлях Б. Бріттена в цілому свідчить про органічність в ньому взаємодії масштабних та камерних жанрових форм, що завжди взаємно збагачували один одного. Об’єднує їх очевидна духовно-етична спрямованість творчості композитора, прагнення до досягнення високого естетичного ідеалу та втілення Краси в її широкому розумінні. Цей «вектор» діяльності композитора визначає також лірико-поетичний та етичний зміст його камерно-вокального спадку, зокрема й циклу «Сім сонетів Мікеланджело».

Діапазон текстів, до яких звертається композитор в своїх вокальних циклах, величезний. Він простягається від середньовічних анонімних пісень та фольклорних пісеньок-загадок до сучасної йому драматургії та поезії. Географія його творів охоплює, крім Англії, Францію, Німеччину, Китай та ін. Відповідно, стильова специфіка цих творів також гранично різноманітна. Тут присутня й середньовічна

«лінія» (анонімні тексти ХV століття, тексти китайських поетів), поезія епохи західноєвропейського Відродження, репрезентована творчістю В. Шекспіра, Дж. Донна, Б. Джонсона, Мікеланджело. Класичний напрям у камерно-вокальній спадщині композитора репрезентований поезією О. Пушкіна, в той час як романтична як найчисленніша представлена іменами У. Блейка, А. Теннісона, Дж. Кітса, П. Б. Шеллі, Р. Бьорнса, С. Кольріджа, Ф. Гельдерліна та ін. Звертається Б. Бріттен також і до спадку поетів-символістів, чия творчість мала дуже серйозний вплив на світовідчуття композитора.

Для музичної стилістики вокальних циклів Б. Бріттена характерна органічна асиміляція моделей різних жанрів та епох, що часом утворюють «стилістичний контрапункт» до поетичного тексту. Саме в даній жанровій сфері простежується показове не тільки для творчості композитора, але й для всього «англійського музичного відродження» тяжіння до неокласичного спрямування музичної творчості.

При всій стильовій, географічній різноманітності поетичних текстів, які цікавили композитора, всі вони так чи інакше тяжіють до загальної тематики морально-етичного порядку, актуальної не тільки для творчості Б. Бріттена, але й для багатьох інших митців ХХ століття. Це акцентування питань про духовність особистості, трагедію буття, світовідчуття героя, спроби набуття втраченої рівноваги або духовно-релігійного осмислення процесів, що відбуваються у світі. Підсумовування аналітичних узагальнень щодо поетичних текстів творів Б. Бріттена його камерно-вокальних циклів з їх різноманітною тематикою наводить на думку про існування в них константних тем-образів. Серед таких перш за все виділяються антитези «Художник – Суспільство», «Реальне – Ілюзорне», «Ніч – Сон», що генетично сходять ще до романтичної доби та її мистецького надбання, хоча й переосмисленого в культурно-художніх реаліях ХХ століття. Окреме місце у камерно-вокальній спадщині Б. Бріттена займають також такі теми, як «Божественне», «Дитинство», яким він приділяв увагу протягом всього свого життя.

У наведених образних опозиціях, що окреслюють семантику камерно-вокальної спадщини Б. Бріттена, найбільший інтерес викликають теми «Художника» та «Божественного

початку», що, на наш погляд, безпосередньо пов'язані з поетикою його вокального циклу «Сім сонетів Мікеланджело» (див.: *Seven Sonnets*, 2024). З поняттям «Художник» у творах Б. Бріттена узагальнено цілу групу образів героїв, наділених особливим сприйняттям світу. На роль фігури Художника у вокальній спадщині композитора перш за все може претендувати герой циклу на тексти Мікеланджело, що є творцем, який прагне до досягнення Прекрасного: «З прекрасним жадає злитися дух мій» (Сонет XVI). В інших «Сонетах» на слова Дж. Донна – це герой, що осмислює гріховність світу, в якому він живе. Це також і Музикант з «Китайських пісень» зі своєю старою лютнею та ін.

Всі ці фігури поєднані особливою глибиною світобачення, співвідносно з провидінням, що безпосередньо стикається з темою «Божественного початку». В різних творах композитора вона включає в себе і образ християнського Бога, і різноманітні язичницькі вірування, і пантеїстичні ідеї. Водночас, з темою Божественного пов'язані й *мотиви краси*, що досягають красу природи, красу людського духу та розуму. Зазначимо, поєднання цих тем складає образно-семантичну основу циклу «Сім сонетів Мікеланджело» як і всієї італійської ренесансної культури в цілому.

Глибина досягнення зазначених образних сфер в згаданому циклі Б. Бріттена також пов'язана з його літературним першоджерелом та специфікою світосприйняття великого Майстра італійського Відродження. Значну частину творів Мікеланджело складає любовна лірика. Тут він стикається з найкращими традиціями італійської літератури епохи Відродження. Поетові є близькими й платонічні мотиви лірики послідовників Петрарки, і в той же час ідейна насиченість та філософська поглибленість зближує його з Данте, котрий був кумиром художника. Сонети Мікеланджело – це не тільки його особисті почуття і думки, але й відгуки флорентійського гуманізму, що власне й був колискою італійської ренесансної культури.

Відомо, що на світогляд Мікеланджело мала суттєвий вплив філософія неоплатоніків: до ідей їх гуртка він був досить близьким ще у роки молодості, коли навчався в школі скульпторів у Садах Медичі (1490–1492). До того ж часу відноситься його спілкування з поетом

Анджело Поліціано, філософами Марсіліо Фічіно і Піко дела Мірандола. Згідно з їх думкою, саме сонету належить пріоритет серед інших поетичних форм, позаяк його композиція потребує не менш суворої дисципліни, ніж праця скульптора. Саме під керівництвом Анджело Поліціано юний Мікеланджело намагався збагнути складну майстерність створення сонету.

Проте найкращі поетичні творіння Мікеланджело з'явилися вже значно пізніше, тобто у роки його зрілості, коли Платонівська Академія вже припинила своє існування. Але так чи інакше в поезії художника відтворився зв'язок з гуманістичними поглядами його часу. Тобто ідеї неоплатонізму (зокрема, концепція любові та краси) наклали відбиток на образний лад та настрої багатьох його сонетів. Позначені риси поетичного стилю Мікеланджело виявилися вельми привабливими й для Б. Бріттена. В них він знайшов ті загальнолюдські мотиви, які з часом не зникають і тому є високо цінними справжніми художниками будь якої епохи.

Інтонаційна та жанрово-стильова специфіка циклу Б. Бріттена «Сім сонетів Мікеланджело» свідчить про індивідуальний підхід композитора до «прочитання» поезії Мікеланджело. Він знайшов глибоко ліричне, а іноді й *більш стримане* в емоційному плані у порівнянні з поетичним першоджерелом рішення. Всі сонети його циклу поєднані загальною ідеєю *прагнення художника до Прекрасного, до пізнання Гармонії зовнішнього та внутрішнього, Досконалості, доповнених темою Дружби, що є невіддільними від духовного розуміння Краси*.

Узагальнений підхід до віршованого тексту є основним принципом Б. Бріттена в циклі, та й сам текст дає мало підстав для деталізації. Але при цьому композитор, зберігаючи філософську поглибленість поетичної мови Мікеланджело, засобами самої музики надає образам більшої конкретності, а іноді зримості. При всій різноманітності та самостійності кожного з сонетів їх зближує єдність образу, відсутність різких контрастів, а також місцезположення кульмінації. Слідом за Мікеланджело Б. Бріттен прагне посилити психологічну дію саме заключної частини сонету. Тому кульмінація частіше всього співпадає з останньою строфою віршу, що несе на собі основне смислове навантаження.

Оригінальним вважаємо і принцип циклізації «Семи сонетів Мікеланджело» Б. Бріттена. Відсутність сюжетної лінії оповідання та наявних інтонаційних зв'язків, тим не менш, не виключає єдності та гармонічності складових цього циклу. Образно-сміслові паралелі між початковим та заключним сонетами з їх величним складом сприяє закінченості всього твору. Сонети з другого по п'ятий створюють внутрішню групу, об'єднану лірико-інтимним змістом, зі своєю вершиною – третім сонетом, що стає ліричною кульмінацією твору. Відповідно, шостий сонет, сконцентрований на радісному підйомі, певною мірою підготовлює фінал циклу.

Своєрідність текстової основи аналізованого твору, породженої духовно-естетичними підвалинами італійської ренесансної культури у поєднанні з жанрово-стильовими шуканнями творчості Б. Бріттена та естетичними настановами англійської музичної культури першої половини ХХ століття підіймають питання про стильову специфіку циклу «Сім сонетів Мікеланджело». Пластична виразність його вокальної партії в поєднанні з італійською поезією сприяла визначенню цього циклу як зразку італійського *bel canto*, а самого Б. Бріттена як «італійця серед англійців» (Johnson, 2017). В той же час, ладогармонічна та інтонаційна мова твору свідчить про суттєвий вплив імпресіонізму, стилю К. Дебюссі та М. Равеля.

З іншого боку, стримано-піднесений емоційний тонус твору Б. Бріттена, головною ідеєю якого стає оспівування Прекрасного, Краси, Дружби, Любові в їх високому духовному розумінні, закладеному у неоплатонічній за своєю

суттю ренесансній поезії Мікеланджело, виявляє також неокласичні риси його стилю, позначені перш за все, в граничній («аскетичній») простоті музичного вираження та апелюванні до тональних принципів мислення, що обумовлено не тільки настановами творчості Б. Бріттена, але й стильовими «домінантами» англійської музичної культури першої половини ХХ століття

Висновки. Отже, цикл Б. Бріттена «Сім сонетів Мікеланджело», створений у 1940 році, є одним з видатних зразків цього жанру не тільки в творчості композитора, але й у камерно-вокальній музиці ХХ століття в цілому. Звернення до поезії Мікеланджело виявляє не тільки інтерес автора до ренесансної поезії, але й до «вічних» тем, що підіймаються в циклі. Серед таких прагнення до «Прекрасного», «Гармонії», «Досконалості», що доповнюються темами «Дружби» та духовного розуміння сутності «Краси». Інтонаційна мова даного вокального циклу Б. Бріттена формувалася на перетині, з одного боку, традицій італійського *bel canto*, з іншого – під впливом стильових настанов творчості К. Дебюссі та М. Равеля. Разом з тим, стримано-піднесений емоційний тонус твору Б. Бріттена, що схилює до неоплатонічної ренесансній поезії Мікеланджело, виявляє також неокласичні риси його стилю, позначені перш за все, в граничній простоті музичного вираження та в апелюванні до тональних принципів мислення, що обумовлено не тільки естетичними настановами творчості Б. Бріттена, але й стильовими перевагами англійської музичної культури першої половини ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горелік Л. М. Вокальний цикл Й. Брамса «Чотири серйозні пісні»: духовні та жанрово-стильові аспекти. *Музичне мистецтво і культура*. 2020. Вип. 30. Книга 2. С. 6–20.
2. Горелік Л. М. Вокальний цикл у жанрово-видовій специфіці камерного співу: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – Музичне мистецтво / Одеська державна музична академія імені А. В. Нежданової. Одеса, 2006. 16 с.
3. Криштофович В. Фантастика в опері Б. Бріттена «Сон літньої ночі». *Київське музикознавство*. 2014. Вип. 50. С. 250–261.
4. Снітко Я. Діалогічність як об'єднуючий композиційний принцип у сонаті C-dur для віолончелі та фортепіано Бенджаміна Бріттена. *Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського*. 2017. Вип. 118. С. 5–72.
5. Снітко Я. Камерно-інструментальна творчість Бенджаміна Бріттена: жанрово-стильові параметри: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – Музичне мистецтво / Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ, 2018. 17 с.
6. Ягодзинська І. О. Музичне та вербальне у процесі смислового становлення художнього тексту (Р. Вагнер – Т. Манн – Б. Бріттен): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – Музичне мистецтво / Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової. Одеса, 2012. 16 с.

7. Bridcut John. *The Essential Britten*. London: Faber and Faber. 2012. 448 p.
8. Humphrey Carpenter. *Benjamin Britten: a biography*. London: Faber, 1993. 680 p.
9. Johnson G. *Britten, Voice and Piano: Lectures on the Vocal Music of Benjamin Britten*. Routledge, 2017. 280 p.
10. Kennedy M. *Britten*. London: J. M. Dent, 1993. 355 p.
11. Mitchell D., Keller H. *Benjamin Britten: A. Commentary on His Works from a Group of Specialists*. Greenwood Press, 1972. 410 p.
12. Powell Neil. *Benjamin Britten: A Life for Music*, Henry Holt and Company, 2013. 508 p.
13. *Seven Sonnets of Michelangelo*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Seven_Sonnets_of_Michelangelo (дата звернення: 06.10.2024).
14. Stewart R. Craggs. *Benjamin Britten: A Bio-bibliography*. Greenwood Press, 2002. 300 p.
15. White Eric Walter. *Benjamin Britten: His Life and Operas*. University of California Press, 1970. 256 p.

REFERENCES:

1. Horelik, L. M. (2020). *Vokal'nyy tsykl Y. Bramsa «Chotyry seryozni pisni»: dukhovni ta zhanrovo-styl'ovi aspekty* [J. Brahms' vocal cycle «Four serious songs»: spiritual and genre-stylistic aspects]. *Muzychne mystetstvo i kul'tura*. 30, 6–20 [in Ukrainian].
2. Horelik, L. M. (2006). *Vokal'nyy tsykl u zhanrovo-vidoviy spetsyfity kamernoho spivu* [Vocal cycle in the genre-species specificity of chamber singing]. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa: Odes'ka derzhavna muzychna akademiya imeni A. V. Nezhdanovoyi [in Ukrainian].
3. Kryshstofovych, V. (2014). *Fantastyka v operi B. Brittena «Son litn'oyi nochi»* [Fiction in the opera “A Midsummer Night's Dream” by B. Britten]. *Kyyivs'ke muzykoznavstvo*. 50, 250–261 [in Ukrainian].
4. Snitko, Ya. (2017). *Dialohichnist' yak ob'yednuuyuchy kompozytsiynyy pryntsyyp u sonati C-dur dlya violoncheli ta fortepiano Bendzhamina Brittena* [Dialogicity as a unifying compositional principle in Benjamin Britten's C major sonata for cello and piano]. *Naukovyy visnyk NMAU imeni P. I. Chaykovs'koho*. 118, 58–72 [in Ukrainian].
5. Snitko, Ya. (2018). *Kamerno-instrumental'na tvorchist' Bendzhamina Brittena: zhanrovo-styl'ovi parametry* [Benjamin Britten's chamber and instrumental work: genre and style parameters]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: NMAU im. P. I. Chaykovs'koho [in Ukrainian].
6. Yahodzyns'ka, I. O. (2012). *Muzychne ta verbal'ne u protsesi smyslovoho stanovlennya khudozhn'oho tekstu (R. Vagner – T. Mann – B. Britten)* [Musical and verbal in the process of meaningful formation of an artistic text (R. Wagner – T. Mann – B. Britten)]. Extended abstract of candidate's thesis. Odessa: Odes'ka natsional'na muzychna akademiya imeni A. V. Nezhdanovoyi [in Ukrainian].
7. Bridcut, John (2012). *The Essential Britten*. London: Faber and Faber [in English].
8. Humphrey, Carpenter (1993). *Benjamin Britten: a biography*. London: Faber [in English].
9. Johnson, G. (2017). *Britten, Voice and Piano: Lectures on the Vocal Music of Benjamin Britten*. Routledge [in English].
10. Kennedy, M. (1993). *Britten*. London: J. M. Dent [in English].
11. Mitchell, D., Keller, H. (1972). *Benjamin Britten: A. Commentary on His Works from a Group of Specialists*. Greenwood Press [in English].
12. Powell, Neil (2013). *Benjamin Britten: A Life for Music*. Henry Holt and Company [in English].
13. *Seven Sonnets of Michelangelo*. Retrieved from : https://en.wikipedia.org/wiki/Seven_Sonnets_of_Michelangelo
14. Stewart, R. Craggs (2002). *Benjamin Britten: A Bio-bibliography*. Greenwood Press [in English].
15. White, Eric Walter (1970). *Benjamin Britten: His Life and Operas*. University of California Press [in English].